

Piotr SZUKALSKI

Małżeństwa wyznaniowe w Polsce w latach 1999—2007

W wielu krajach europejskich wskutek upowszechniania się kohabitacji małżeństwo przestało być jedynym zdarzeniem pozwalającym na wspólne zamieszkiwanie czy prokreację. W opinii niektórych demografów upoważnia to do stwierdzenia, że małżeństwa przestają być zjawiskiem demograficznym, stając się zdarzeniami o charakterze kulturowym (Dittgen, 1994a). Niemniej w polskich warunkach, zważywszy na relatywnie niski poziom zarówno nieformalnych związków małżeńskich, jak i urodzeń pozamałżeńskich¹, nadal dla zrozumienia sytuacji rodzinnej konieczna jest analiza przemian skłonności do zawierania małżeństw.

Generalnie, we współczesnej Europie istnieją dwa typy ceremonii inicjującej formalne małżeństwo. Według pierwszego, związek zawarty w świeckim urzędzie stanu cywilnego lub w gminie wyznaniowej prowadzi do powstania takich samych praw i obowiązków wobec prawa. Według drugiego, małżeństwa wy-

¹ Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego 2002 w Polsce jedynie co pięćdziesiąta rodzina jest w związku kohabitacyjnym, zaś zgodnie z bieżącą ewidencją ludności wciąż jedynie co piąte urodzenie nie pochodzi z matki pozostającej w związku małżeńskim.

znaniowe są jedynie podgrupą małżeństw cywilnych, albowiem zawarcie związku cywilnego warunkuje możliwość wystąpienia ceremonii religijnej.

W 1997 r. po ratyfikowaniu przez rząd polski konkordatu ze Stolicą Apostolską, a następnie po uchwaleniu ustaw uznających równoważność małżeństw wyznaniowych z małżeństwami cywilnymi, GUS rozpoczął gromadzenie i publikowanie danych dotyczących małżeństw wyznaniowych. Tym samym w analizie pojawiły się nowe możliwości poznawcze.

Celem artykułu jest przedstawienie podstawowych danych odnoszących się do małżeństw wyznaniowych w latach 1999—2007 w Polsce. Pod wieloma względami tekst ten stanowi zatem kontynuację wcześniejszego opracowania poświęconego temu zagadnieniu (Szukalski, 2003).

EWOLUCJA MAŁŻEŃSTW WYZNANIOWYCH W KRAJACH EUROPEJSKICH

Patrząc na dane pochodzące z innych państw europejskich zauważyć można dwie odnoszące się do długiego okresu tendencje — po pierwsze, zmniejszanie się udziału małżeństw wyznaniowych w odniesieniu do ogółu nowo zawieranych związków, po drugie, wzrost różnorodności wyznań, w jakich zawierane były te małżeństwa. Przytoczone stwierdzenia ilustruje materiał statystyczny wybrany jako przykład — są to dane dla kilku regionów W. Brytanii — który wybrałem ze względu na dostępność danych retrospektywnych sięgających XIX w. Podobne tendencje notowano również w innych krajach Europy.

W pierwszym przypadku należy zdawać sobie sprawę, że małżeństwo w coraz mniejszym stopniu definiowane jest w kategoriach religijnych. Coraz częściej natomiast traktowane jest jako umowa zawarta pomiędzy dwojgiem dorosłych ludzi, łącząca ich dopóki „śmierć ich wspólnych interesów nie rozłączy”. Dodatkowo ma tu też wpływ wzrost występujących rozwodów i małżeństw powtórnych. W przypadku wyznawców Kościoła katolickiego — nieuznającego rozwodów — rozpad małżeństwa oznacza równocześnie niemożność zawarcia powtórnego związku sakralnego.

Z kolei wzrastająca różnorodność kościołów i związków wyznaniowych, w których zawierane są małżeństwa, jest jedynie odzwierciedleniem zmieniającej się struktury etnicznej i religijnej współczesnej Europy (Goujon i in., 2006; Szukalski, 2008). W Europie Zachodniej jako ważna mniejszość wyznaniowa występują muzułmanie, stanowiący w większości państw tego regionu 5—10% ludności. Dodatkowo w państwach, w których licznie zamieszkują grupy etniczne pochodzące ze Środkowej Afryki, Dalekiego Wschodu, a zwłaszcza z subkontynentu indyjskiego (W. Brytania), pojawiają się sięgające do kilku procent populacje buddystów, hinduistów czy wyznawców religii animistycznych. W ostatnich latach emigranci ze wschodniej Europy i z Bałkanów czy Kaukazu tworzą mało jeszcze ważne odłamy chrześcijan rytu wschodniego, ortodoksyjnego.

Dla dużej części imigrantów pochodzących spoza Europy, przynależność do wspólnoty wyznaniowej jest najważniejszym elementem kształtującym ich tożsamość w nowym miejscu zamieszkiwania. Dlatego są oni zdecydowanie bardziej skłonni do wykorzystywania ceremonii o charakterze religijnym do rejestracji zawieranego małżeństwa. W rezultacie wśród ogółu małżeństw wyznaniowych zmniejsza się znaczenie tradycyjnie dominujących religii, rośnie zaś udział związków innowierców. Szybki wzrost udziału małżeństw innych wyznań jest przy tym składową dwóch czynników — nie tylko wzrostu frakcji mniejszości wyznaniowych, lecz również większego wśród tych mniejszości przywiązania do religijnego obrządku zawarcia małżeństwa (np. taka była główna przyczyna bardzo znacznego wzrostu znaczenia katolickich ślubów w W. Brytanii pomiędzy początkiem XX w. a okresem powojennym — wyk. 2).

Również wśród autochtonów jest zauważalna tendencja do poszukiwania religii (czy raczej ideologii) najbardziej odpowiadającej danej jednostce. Pomijając „prywatyzację religii” (odchodzenie od zinstytucjonalizowanych wyznań), oznacza to pojawianie się nieznanych wcześniej związków wyznaniowych (Świadkowie Jehowy, mormoni, scjentyści itp.). W konsekwencji dodatkowo wzrasta różnorodność małżeństw wyznaniowych, w przypadku gdy nowo powstałe gminy wyznaniowe uzyskują prawo do zawierania w nich małżeństw o skutkach cywilnoprawnych.

W Polsce nie można mówić jeszcze o występowaniu tych tendencji, albowiem czas, który upłynął od momentu rejestracji zawieranych małżeństw wyznaniowych ze skutkiem cywilnoprawnym jest zbyt krótki, aby można było prowadzić tego typu rozważania. Nie można też odwołać się do okresu międzywojnia. Wynika to przede wszystkim z całkowicie odmiennych uregulowań prawnych w II RP².

PODSTAWOWE DANE O MAŁŻEŃSTWACH WYZNANIOWYCH W POLSCE

W powojennej Polsce przez ponad pół wieku jedynym sposobem zawarcia legalnego związku małżeńskiego było wypowiedzenie przysięgi małżeńskiej przed właściwym urzędnikiem Urzędu Stanu Cywilnego. Od roku 1998 nowożeńcy mają możliwość wyboru — mogą wziąć tylko ślub cywilny w USC czy

² W międzywojennej Polsce istniała bardzo skomplikowana sytuacja. Na obszarach wchodzących do I wojny światowej w skład państw zaborczych funkcjonowały trzy odmienne sposoby rejestracji małżeństw. W b. zaborze pruskim obowiązkowo każde małżeństwo musiało zostać zawarte jako małżeństwo cywilne; na terenie b. zaboru austriackiego państwo uznawało zarówno małżeństwa zawarte w kościołach, cerkwiach czy synagogach, jak i małżeństwa zawarte w USC (utworzonych z myślą o bezwyznaniowcach); z kolei w b. zaborze rosyjskim legalny związek mógł być zawarty tylko w postaci małżeństwa wyznaniowego.

też połączyć uroczystość świecką i religijną, zawierając małżeństwo wyznaniowe o skutkach cywilnoprawnych. Nowożeńcy mogą również zawrzeć małżeństwo wyznaniowe, które nie powoduje skutków prawnych, lecz jedynie wówczas, gdy wcześniej dokonana została rejestracja związku w USC. Ta ostatnia sytuacja (ściśle przestrzegana przez związki wyznaniowe) ma zapobiegać bigamii, czyli życiu w dwóch związkach małżeńskich. Według prawa państwowego małżeństwa takie zawarte przed obliczem kapłana lub urzędnika gminy wyznaniowej są nieformalne, a tym samym niechronione przez instytucję państwa.

Od kiedy pojawiła się możliwość połączenia ceremonii wyznaniowej z samodzielną rejestracją związku małżeńskiego w USC, z takiej sposobności korzysta zdecydowana większość nowożeńców. Podkreślić przy tym należy widoczną w analizowanym okresie zmienność frakcji tego typu małżeństw, sięgającą 5 p.proc., oraz brak jednoznacznej tendencji.

W badanym okresie tradycjonalizm na wsi przejawiał się zdecydowanie wyższym udziałem tego typu związków wśród ludności wiejskiej, aczkolwiek podkreślić należy bardzo stabilną, w ujęciu bezwzględny, różnicę pomiędzy ludnością miast i wsi (14 p.proc. $\pm$ 1 p.proc.). Odmienna skłonność mieszkańców miast i wsi do zawierania małżeństw wyznaniowych współwystępowała z generalnie dużym przestrzennym zróżnicowaniem takich tendencji w skali kraju (wykr. 4).

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku wielu innych zjawisk demograficznych (skłonność do życia w związkach nieformalnych, wydawanie na świat pozamałżeńskiego potomstwa, rozwody, płodność nastolatek), wyraźnie odstają od wartości zbliżonych do średniej ogólnokrajowej dwa zwarte bloki województw. Są to tereny Ziem Odzyskanych (minimum w woj. zachodniopomorskim — 59,6%) oraz rejon Polski południowo-wschodniej (górne ekstremum to woj. małopolskie — 76,6%). Taki podział pokazuje wyraźnie dostępne wskaźniki religijności. Jeśli np. weźmiemy pod uwagę uczestnictwo w niedzielnych nabożeństwach Kościoła katolickiego — najwyższą aktywnością w tym względzie charakteryzują się mieszkańcy diecezji tarnowskiej, rzeszowskiej i kieleckiej, zaś najniższą — koszalińsko-kołobrzesckiej, szczecińsko-kamieńskiej i sosnowieckiej oraz archidiecezji łódzkiej (Zdaniewicz, Adamczuk, 2009).

W przypadku każdego województwa ludność wsi była bardziej skłonna do składania przysięgi małżeńskiej przed kapłanem. Zastanawiające jest, że z reguły największe różnice pomiędzy mieszkańcami wsi i miast występowały w regionach, w których zachowania ludności ogółem nie odbiegały od średniej krajowej (wykr. 5).

Świadczy to (na pierwszy rzut oka) o większej jednorodności zachowań demograficznych ogółem mieszkańców województw zajmujących skrajne uszeregowanie, jeżeli chodzi o różnicę występowania małżeństw wyznaniowych w miastach lub na wsi. W rzeczywistości jednak należy uwzględnić fakt, że w każdym przypadku — wśród jednostek administracyjnych o największych różnicach pomiędzy ludnością miast i wsi — sytuacja bardzo się zmienia po wyeliminowaniu stolicy województwa. Największe miasta charakteryzują się bowiem najniższą skłonnością do wybierania religijnej ceremonii ślubnej — tabl. 1.

TABL. 1. UDZIAŁ MAŁŻEŃSTW WYZNANIOWYCH W ZALEŻNOŚCI OD KLASY MIEJSCOWOŚCI ZAMIESZKIWANIA W OGÓŁEM MAŁŻEŃSTW W LATACH 1999 I 2007 W %

Wyszczególnienie	1999	2007
Miasta o liczbie mieszkańców w tys.:		
do 5,0	73,5	72,0
5,0— 10,0	71,0	71,6
10,0— 20,0	68,8	69,4
20,0— 50,0	67,0	67,0
50,0—100,0	63,5	64,4
100,0+	58,8	61,4
Wieś	77,7	77,0
Zagranica	18,9	37,8

Ź r ó d ł o: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Generalnie występuje ścisły związek pomiędzy wielkością miejscowości zamieszkiwania a frakcją małżeństw wyznaniowych. Im mniejszy ośrodek, tym udział ten jest wyższy. Na taką sytuację wpływ może wywrzeć z jednej strony większa religijność i przywiązanie do uświęconej tradycją formy rytuału ślubnego, z drugiej zaś — choć bez wątpienia czynnik ten ma mniejsze znaczenie — częstość występowania małżeństw powtórnych. Obecnie takie małżeństwa są w zdecydowanej większości zawierane przez osoby po rozwodzie, co ma miejsce częściej w większych ośrodkach miejskich.

MAŁŻEŃSTWA WEDŁUG WYZNAŃ

Mówiąc o małżeństwach wyznaniowych w Polsce zaznaczyć należy, że w ich udzielaniu występuje wyraźna dominacja Kościoła katolickiego. Spośród 11 uprawnionych kościołów i związków wyznaniowych na Kościół katolicki w badanym okresie przypadało 99,2—99,4% ogółu zawartych małżeństw wyznaniowych. Występuje w tym przypadku jednolitość przestrzenna — od reszty kraju odbiega tylko woj. podlaskie, w którym w 2007 r. małżeństwa katolickie stanowiły 92,2% małżeństw wyznaniowych. W pozostałych jednostkach administracyjnych odnotowano bardzo zbliżone wielkości od 99,5% do 99,8% (woj. podkarpackie).

Inne niż katolickie wyznania miały zatem relatywnie małe znaczenie, aczkolwiek występowało duże zróżnicowanie liczby zawieranych małżeństw (wykr. 6) dla poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych.

Najwyższą wśród nich liczbą udzielonych sakramentów małżeńskich odznaczają się Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (400—500 małżeństw co roku) i Kościół Ewangelicko-Augsburski (200—300 małżeństw rocznie). Liczbę 100 małżeństw (co roku) przekraczał niekiedy Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, zaś blisko tej granicy był w ostatnich latach Kościół Zielonoświątkowy. Z kolei najmniej małżeństw zawieranych jest przez wyznawców judaizmu, którzy w latach 2001—2003 nie zawarli żadnego małżeństwa w swoim obrządku, zaś w pozostałych latach maksymalnie 5 małżeństw.

Niska liczba małżeństw wyznaniowych w przypadku kościołów ewangelickich jest w dużym stopniu konsekwencją podejścia tych rytów chrześcijaństwa do związku małżeńskiego. Protestanci uznają, że jest to jedynie umowa pomiędzy dwojgiem dorosłych osób, której forma zawarcia jest pozostawiona zainteresowanym.

Podkreślić przy tym należy silną przestrzenną koncentrację małżeństw wyznaniowych w przypadku najważniejszych, niekatolickich konfesji. Przykładowo 3/4 ogółu prawosławnych ślubów zawieranych jest w woj. podlaskim, podobnie — trzy na cztery śluby udzielone w obrządku ewangelicko-augsburskim notowano w woj. śląskim, a połowę małżeństw mariawickich — w woj. mazowieckim. Sytuacja taka jest jedynie odzwierciedleniem rozkładu wyznań w Polsce (GUS, ZSR, 1991).

STAN CYWILNY NOWOŻEŃCÓW

Kolejną zmienną silnie wpływającą na formę zawierania związku małżeńskiego jest stan cywilny nowożeńców. Niektóre z wyznań stawiają bowiem dla swych wyznawców dodatkowe, bardziej surowe niż te ustanowione w prawie państwowym, warunki dotyczące zawarcia małżeństwa. Dzieje się tak przede wszystkim w przypadku Kościoła katolickiego, który odmawia obrządku religijnego w przypadku nupturientów, którzy już wcześniej zawarli małżeństwo sakramentalne, a zgodnie z prawem cywilnym posiadają możliwość zawarcia formalnego związku po rozwiązaniu poprzedniego małżeństwa orzeczeniem sądu. Zatem na ślub kościelny mogą liczyć jedynie te osoby rozwiedzione, które pierwsze małżeństwo zawarły wyłącznie w formie świeckiej lub osoby owdowiałe.

Z uwagi na przewagę wyznawców Kościoła katolickiego wśród ogółu nowożeńców wybierających religijną formę ślubu, w badanym okresie stan cywilny nowożeńców silnie oddziaływał na częstość występowania badanej kategorii małżeństw (tabl. 2).

Znacząca większość związków panien i kawalerów (ponad 3/4) oraz istotna w przypadku związków panien i wdowców, kawalerów i wdów oraz wdów i wdowców (3/5) rejestrowana była przy okazji ceremonii o charakterze religij-

nym, natomiast gdy wśród nowożeńców pojawiała się osoba rozwiedziona, częstość wystąpienia tego typu uroczystości gwałtownie się obniżała (sięgała 1/40 w sytuacji, gdy oboje nupturienti mieli za sobą rozwód).

Tabl. 2. MAŁŻEŃSTWA WYZNANIOWE WEDŁUG STANU CYWILNOPRAWNEGO NOWOŻEŃCÓW (w % ogółem małżeństw danej kategorii)

Stan cywilny kobiety	Polska			Miasta			Wieś		
	stan cywilny mężczyzny								
	kawaler	wdowiec	rozwie- dziony	kawaler	wdowiec	rozwie- dziony	kawaler	wdowiec	rozwie- dziony
1999									
Panna	76,5	60,3	11,3	73,3	57,9	11,6	81,7	69,2	10,9
Wdowa	59,6	58,0	9,6	51,0	53,5	9,0	69,5	68,2	12,7
Rozwiedziona	12,8	15,7	2,4	12,3	14,5	2,4	15,4	24,5	2,4
2007									
Panna	78,9	61,0	12,8	76,5	57,4	12,9	82,9	71,7	12,2
Wdowa	59,9	59,1	9,9	52,3	54,5	9,4	68,8	70,0	11,6
Rozwiedziona	13,8	14,5	2,2	13,9	14,2	2,1	14,0	16,5	2,3

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Zaznaczyć przy tym należy, że ludność wsi również w przypadku analizy wpływu stanu cywilnego odznacza się wyższą skłonnością do formalizowania swego związku poprzez obrządek religijny. Maksymalne różnice dotyczą małżeństw, w których jedno z nowożeńców było wdowcem lub wdową.

Przedstawiony odmienny poziom gotowości do formalizowania związku poprzez ślub wyznaniowy, przy jednocześnie występującym w miastach wyższym udziale małżeństw powtórnych, wpływa na odmienny poziom analizowanego zjawiska na obszarach miejskich i wiejskich. Pamiętać należy, że w roku 2007 przy ogólnopolskim udziale małżeństw powtórnych równym 14,9%, na obszarach zurbanizowanych wskaźnik ten osiągnął wartość 18,4%, gdy na terenach wiejskich jedynie 9,4%. Jeszcze większe różnice można zaobserwować, gdy spojrzymy na udział małżeństw zawieranych przez nowożeńców, z których przynajmniej jedno było rozwiedzione, notowane wielkości to odpowiednio: 13,3%, 16,7% i 7,9%.

WIEK NOWOŻEŃCÓW

Ze stanem cywilnym ściśle powiązany jest wiek nowożeńców. Małżeństwa zawierane przed osiągnięciem 30. roku życia to praktycznie całkowicie małżeństwa pierwsze dla obojga nupturientów. Z kolei wśród małżeństw „po trzydziestce” szybko zwiększa się udział małżeństw powtórnych. Małżeństwa z tej grupy wieku charakteryzują się niższą częstością występowania religijnej ceremonii zaślubin. Tym samym należy spodziewać się zmniejszenia liczby małżeństw wyznaniowych wraz z przechodzeniem do coraz starszych grup wieku (tabl. 3).

TABL. 3. MAŁŻEŃSTWA WYZNANIOWE W ZALEŻNOŚCI OD WIEKU NOWOŻEŃCÓW, ICH PŁCI I MIEJSCA ZAMIESZKIWANIA (w % ogółu małżeństw zawieranych przez nowożeńców w danym przedziale wieku)

Wyszczególnienie k — kobiety m — mężczyźni		19 lat i mniej	20—24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49	50 lat i więcej
1999									
P o l s k a	k	70,1	76,4	70,1	48,9	32,1	18,9	17,0	29,9
	m	62,6	75,9	75,5	61,9	45,6	22,6		26,0
Miasta	k	63,2	72,6	66,2	41,9	25,6	14,4	14,1	25,4
	m	57,2	72,1	71,8	54,9	36,6	16,7		22,1
Wieś	k	76,9	81,6	77,7	63,2	46,7	35,1	28,4	46,6
	m	69,9	80,9	81,2	73,0	61,6	39,6		41,8
2007									
P o l s k a	k	60,7	77,4	76,8	55,0	33,6	20,3	16,7	22,4
	m	51,5	73,7	80,0	67,4	45,7	26,6		20,0
Miasta	k	50,4	73,1	74,3	51,6	28,5	15,8	13,7	19,1
	m	44,6	69,2	77,2	63,5	39,8	21,1		17,0
Wieś	k	67,5	82,2	82,0	63,0	45,5	31,2	25,4	34,0
	m	56,8	78,3	84,4	74,7	57,7	39,2		30,7

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Generalnie zauważyć można dwie prawidłowości. Po pierwsze, osoby najmłodsze, mające mniej niż 20 lat, wyraźnie rzadziej odwołują się do ceremonii religijnej niż ich starsi o kilka lat koledzy i koleżanki. Po drugie, wśród kobiet w wieku 50 lat i więcej udział małżeństw wyznaniowych o skutkach cywilnoprawnych jest zdecydowanie wyższy niż wśród pań w wieku 40—44 lata. Wynika to przede wszystkim ze zmiany struktury zbiorowości kandydatek do zamążpójścia według stanu cywilnego. Po 50. roku życia szybko bowiem wzrasta udział wdów decydujących się na ułożenie sobie powtórnie życia, zmniejsza zaś odsetek kobiet po rozwodzie.

Zastanawiające jest odnotowane pomiędzy rokiem 1999 a 2007 znaczące zmniejszenie skłonności nastoletnich nowożeńców do wybierania ceremonii o charakterze religijnym. Spadek ten jest dynamiczny, a jednocześnie jego skala zbliżona jest wśród ludności miejskiej i wiejskiej. Pamiętać należy, że spadek ten współwystępuje z generalnie szybkim obniżaniem się częstości wstępowania w związki małżeńskie w bardzo wczesnym wieku, nawet w sytuacji ciąży, i szybkim wzrostem frakcji urodzeń pozamałżeńskich wśród nastolatek. Przypomnę, że w 2007 r. 2/3 wszystkich urodzeń wydanych na świat przez matki mające w momencie porodu mniej niż 20 lat stanowiły urodzenia pozamałżeńskie. W mojej ocenie jest to jeszcze jedna wskazówka, potwierdzająca że zachodzące w ostatnim dwudziestolecu przemiany obyczajowe odcisnęły niezwykle silne piętno na zachowania młodzieży. Wykryształowuje się w tej grupie nowa mentalność w kierunku odejścia od tradycyjnego sposobu myślenia o przebiegu życia rodzinnego.

POZIOM WYKSZTAŁCENIA

Ostatnią cechą, którą chciałbym uwzględnić w niniejszym opracowaniu, jest wykształcenie. W tym przypadku należy podkreślić, że poziom wykształcenia jest ściśle powiązany z wiekiem. Zbiorowość osób z wykształceniem wyższym wśród ogółu dorosłych zdominowana jest przez osoby młode, podczas gdy grupa osób z wykształceniem podstawowym charakteryzuje się nadreprezentacją osób w starszym wieku (tabl. 4).

Generalnie zdecydowanie wyższym udziałem małżeństw wyznaniowych odznaczają się osoby najlepiej wykształcone i tendencja ta nasila się w ostatnich latach. Jednakże należy pamiętać, że mamy w tym przypadku do czynienia z bardzo silnym oddziaływaniem zmiennej dotyczącej wieku, a za jej pośrednictwem również i stanu cywilnoprawnego. Wśród osób z wykształceniem wyższym występuje nadreprezentacja osób relatywnie młodych, mających 25—29 lat, gdy zawierają pierwsze małżeństwa, podczas gdy wśród tych z wykształceniem najniższym występuje duże skupienie nowożeńców zdecydowanie starszych. Rozwój szkolnictwa wyższego w ostatniej dekadzie, a w ślad za tym odmłodzenie zbiorowości o wysokim poziomie edukacji, odpowiada za szybki wzrost częstości małżeństw wyznaniowych wśród osób z wykształceniem wyższym.

**TABL. 4. ZWIĄZKI WYZNANIOWE WEDŁUG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA,
PŁCI I MIEJSCA ZAMIESZKIWANIA (w % ogółu małżeństw z danej kategorii)**

Wykształcenie	Polska		Miasta		Wieś	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
1999						
Wyższe	65,7	70,0	63,6	67,3	75,5	80,0
Policealne	66,9	69,6	64,2	64,7	75,5	79,4
Średnie	70,4	70,5	64,3	64,2	79,0	79,1
w tym zasadnicze zawo- dowe	70,4	69,3	61,8	60,3	78,6	77,7
Podstawowe	57,7	53,9	45,6	43,6	69,0	65,9
Niepełne podstawowe	45,6	41,6	32,9	28,9	59,7	57,6
2007						
Wyższe	77,0	77,9	74,6	75,0	84,7	85,3
Policealne	68,7	66,8	65,1	61,4	77,1	76,1
Średnie	71,2	70,0	65,8	63,0	80,1	79,2
w tym zasadnicze zawo- dowe	63,7	57,7	52,2	45,7	73,5	68,8
Gimnazjalne	49,5	54,1	41,7	43,5	56,1	61,4
Podstawowe	53,5	42,0	40,2	30,8	64,6	54,3
Niepełne podstawowe	40,0	27,6	36,7	20,8	43,5	35,9

Źródło: jak przy tabl. 1.

Również w przypadku prowadzonej analizy według wykształcenia nowożeńców okazuje się, że niezależnie od poziomu wykształcenia, ludność wiejska jest zdecydowanie bardziej pozytywnie nastawiona do legalizacji związku w formie religijnej ceremonii.

Podsumowanie

Nowa sytuacja wynika z faktu, że pierwsze małżeństwa wyznaniowe o skutkach cywilnoprawnych zostały zawarte w roku 1998, co nie pozwala na przeprowadzenie głębszej analizy dynamiki tego zjawiska, a tym samym np. na potwierdzenie lub odrzucenie tezy o postępującej laicyzacji życia w naszym kraju. Pamiętać należy, że religijny akt małżeństwa nie w każdym przypadku jest oznaką wiary. Wynika on niekiedy z chęci przypodobania się swym najbliższym lub też z chęci podniesienia widowiskowości ceremonii zaślubin³.

Jako podstawowy czynnik ograniczający częstość występowania małżeństw wyznaniowych — obok postępującej laicyzacji — badacze wskazują na wzrost występowania powtórnych małżeństw, w których przynajmniej jeden z nowożeńców przeżył rozwód lub małżeństwo poprzedzone kohabitacją (Bozon, 1992). W obu przypadkach związki tworzą osoby mniej podatne na presję otoczenia, mniej religijne (w przypadku osób rozwiedzionych często niechętnie publicznie obwieszczające o podjęciu kolejnej próby ułożenia swego życia). W warunkach polskich trudno jest wyrokować o przyszłym trendzie dotyczącym małżeństw sakramentalnych, tym niemniej dane wskazujące na upowszechnianie się obu wspomnianych typów związków skłaniają do wniosku o powolnym zmniejszaniu się frakcji tych małżeństw.

Ważność wyznaniowej formy zaślubin utrzyma się w naszym kraju zapewne i w przyszłości, albowiem niezależnie od postępującej sekularyzacji i indyferencji religijnej zapewnia ona najlepsze połączenie uroczystego rytuału przejścia od stanu samotnego do wspólnotowego. Jednakże udział małżeństw wyznaniowych będzie powoli zmniejszać się wskutek wzrostu znaczenia związków powtórnych (w dłuższej perspektywie być może oddziaływać będzie również napływ imigrantów z innych kręgów kulturowych).

Jednak należy podejrzewać, że w coraz większym stopniu będziemy mieć do czynienia (przynajmniej w przypadku tych jednostek, które na to stać) z indywidualizacją przebiegu uroczystości wyznaniowych i wesela (Czekalski, 2005).

dr Piotr Szukalski — *Uniwersytet Łódzki*

³ Badania francuskie (Bozon, 1992) wskazują, że ślubu religijnego nie biorą jedynie nieliczne osoby określające się jako wierzące i praktykujące, podczas gdy jednocześnie ślub w świątyni zawiera zdecydowana większość osób deklarujących się jako niepraktykujący.

LITERATURA

- Bozon M. (1992), *Sociologie du rituel du mariage*, „Population”, No. 2
- Czekalski T. (2005), *Czasy współczesne*, [w:] A. Chwalba (red.), *Obyczaje w Polsce. Od średnio-wiecza do czasów współczesnych*, PWN, Warszawa
- Dittgen A. (1994a), *La forme du mariage en Europe. Ceremonie civile, ceremonie religieuse. Panorama et evolution*, „Population”, No. 2
- Dittgen A. (1994b), *Disparites regionales du mariage civil en Europe du Sud*, „Population”, No. 2
- Goujon A., Skirbekk V., Fliegenschnee K., Strzelecki P. (2006), *New times, old beliefs: Projecting the future size of religions in Austria*, „Vienna Institute of Demography Working Papers”, No. 1 (tekst dostępny na stronie www.oeaw.ac.at/vid)
- GUS, Zakład Socjologii Religii SAC (1991), *Kościół katolicki w Polsce 1918—1990. Rocznik Statystyczny*, GUS, Warszawa
- Rocznik Demograficzny* (z lat 1999—2008), GUS, Warszawa
- Żukalski P. (2003), *Małżeństwa wyznaniowe w Polsce w roku 2000*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 5
- Żukalski P. (2008), *Zmiany etniczne i wyznaniowe w Europie Zachodniej*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 4
- Żdaniewicz W., Adamczuk C. (2009), *Praktyki niedzielne*, dane dostępne na stronie internetowej www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm

SUMMARY

Since November 1998 there is possible to enter into denominational marriages under Polish law. This causes specific civil law consequences. The author presents observed regularities in evolution of such marriages, including their area and denominational diversity, as well as similarities and differences to civil marriages, i.e. by locality class, age, marital status before marriage as well as education level of newly weds.

РЕЗЮМЕ

В ноябре 1998 г. в польском законодательстве появилась возможность вступления в религиозный брак, имеющая своеобразные гражданско-законные последствия. Целью статьи является представление замеченных закономерностей относящихся к развитию этого типа браков (в том числе их религиозной и пространственной дифференциации), а также сходства и разницы в отношении к гражданским бракам (в частности в отношении к месту проживания, возраста, гражданского состояния перед вступлением в брак и уровня образования новобрачных).